

Анатолій Мойсієнко
ORCID: 0000-0002-7856-2746

DOI 10.31558/1815-3070.2021.42.18
УДК 81.373.746:001.4]:(81:316.276:165.92)

ЛІНГВОСОЦІОКОГНІЦІЯ В ТЕРМІНОЛОГІЧНІЙ ГАЛУЗІ

Рецензія на: *Стасюк Т. Терміносфера новітніх технологій: лінгвосоціокогнітивний аспект. Монографія. — Дніпро: Журфонд. — 260 с.*

Актуальність лінгвосоціокогнітивного напрямку термінознавства у філологічній науці зумовлена стрімким розвитком комплексних досліджень, що ґрунтуються на релевантності різних підходів до аналізу терміна – антропологічному, дискурсивному, соціологічному, когнітивістському.

Під впливом когнітивної лінгвістики і соціолінгвістики мета термінознавчих досліджень переміщається із вивчення специфічних властивостей терміна як мовної одиниці на його внутрішню (семіотичну) природу, на проблему представлення знань у термінологічних одиницях, що зумовлено зв'язком із науковим, професійним пізнанням, комунікацією. Ряд праць зазначеної проблематики з'являється як у зарубіжному, так і вітчизняному мовознавстві. Професор Р. Теммерман з Бельгії розглядає соціокогнітивне термінознавство як альтернативний напрям до «традиційного термінознавства». Тобто в науці про термін відбуваються пошуки нових підходів, що передбачають зміну ракурсу наукових досліджень, спрямованих до природи соціального у мові, у науковому і професійному мовленні, поєднуючи соціоасpekt з проблемами когніції (внутрішнього світу) людини, знань, досвіду, ментальності фахівця.

У руслі таких пошуків і виконана монографія Т. Стасюк «Терміносфера новітніх технологій: лінгвосоціокогнітивний аспект», у якій, розробляючи теоретичні засади новітніх досліджень, авторка вводить до наукового обігу українського мовознавства концепцію соціокогнітивного термінознавства, що містить теоретичні положення, згідно з якими основною одиницею аналізу в новому напрямі є термінологічний концепт, а властивістю терміна і його дефініції є інтерпретація світу. Т. Стасюк вдалося успішно випрацювати дослідницьку колізію розглядаваної проблематики, а також, проаналізувавши багатий теоретичний і джерельний матеріал, запропонувати власну методологію концептуального й категорійного моделювання терміносфери новітніх технологій із залученням методів корпусного аналізу. На відміну від Р. Таммерман, Т. Стасюк не розглядає соціокогнітивного напрямку як альтернативного до традиційного термінознавства, а навпаки – як такий, що розширює і поглиблює його теоретичні засади.

Аналізуючи наукові погляди й концепції соціокогнітивного термінознавства, дослідниця окреслює три основні ракурси вивчення проблематики терміна: власне когнітивний, що охоплює питання категоризації і концептуалізації в сучасному термінопросторі, питання динаміки дефініції терміна, обсягу інформації залежно від мети повідомлення, питання еволюції значення терміна, діахронійні трансформації змісту терміна з розвитком наукової галузі / фаху тощо; когнітивно-

соціологічний, що розглядає соціокогнітивні процеси у фахових мовах, відтворення у термінології знань, досвіду, стереотипів, професійного мислення фахівців, дискурс носіїв фахового мовлення, термінотворення й терміновживання у науковій / професійній сфері; соціологічний: досліджує термінологію в соціальній практиці, в історико-політичному дискурсі, в умовах актуалізації попиту суспільства на термінологічне слово. Нові підходи, за словами авторки, допомагають проникнути в когнітивну природу терміна як ментально-мовної одиниці. «Якщо в традиційному термінознавстві, – підкреслює Т. Стасюк, – предметом дослідження є в основному лінгвістичні характеристики терміна, то соціокогнітивне термінознавство цікавить співвідношення концептуально-категорійних і мовних структур у науковій / професійній сфері, особливості концептуалізації науково / професійно значущих об'єктів. Соціокогнітивне термінознавство розглядає термін не як статичну одиницю, а як одиницю, залежну від характеру дискурсу, в якому вона функціонує» (с. 40).

У розділі “Традиційне і соціокогнітивне термінознавство: кореляція основних метапонять” зосереджено увагу на інтерпретації фрагментів лінгвістичного й власне термінознавчого дискурсу, побудові кореляційних ланцюжків понять метаопису нового напрямку й понять традиційного термінознавства. Щодо кореляції метаодиниць поняття (традиційний підхід) та концепт (когнітивний підхід), авторка зазначає, що нова парадигма лінгвістичного знання сфокусувала увагу дослідників на ментально-мовних структурах, які стоять за мовним знаком – концептах і категоріях, і відповідно подає опис метамови соціокогнітивного термінознавства в таких одиницях, як *терміноконцепт*, *термінопоняття*, *терміносфера*, *терміноонтографія*, *термінопородження*, *термінотворення* та ін., пропонує при цьому в «Додатках» досить коректне, науково виважене представлення словника таких одиниць.

Наступні розділи присвячені проблематиці, безпосередньо пов'язаній з описом новітніх технологій, а саме – концептуалізації як інтралінгвальному соціокогнітивному чиннику формування й розвитку терміносфери новітніх технологій, як чиннику термінотворення у сфері новітніх технологій та екстралінгвальним соціокогнітивним чинникам формування і розвитку розгляданої терміносфери.

Терміноконцепт *новітні технології* в монографії схарактеризовано як базовий концепт / базова концептосфера у складі суперконцепту / суперконцептосфери *технології*, якому відповідно підпорядковуються субконцепти / субконцептосфери *технічні новітні технології*, *природничі новітні технології*, *інформаційні й телекомунікаційні новітні технології*, *соціогуманітарні новітні технології*. Означено універсальну дефініцію новітніх технологій, що опирається на парадигмальний ряд дефініцій, який охоплює такі вербалізовані поняття, як *технології*, *пов'язані з наукою (наукомісткі технології)*; *передові знання*; *передові науково-технологічні напрями*; *технології з широкою сферою застосування*; *нові пристрої* тощо. Визначено терміносферу функціонування кожного з терміноконцептів *новітні технології*.

На основі лексичної категоризації як лінгвокогнітивного процесу описано основні групи первинних (універсальних) категорій – матерії, руху, простору,

часу, в яких структуровано реалії світу новітніх технологій і які найповніше відбивають сутність первинного, емпіричного пізнання, а також основні вторинні (наукові та професійні) категорії, релевантні під час дослідження терміносфери новітніх технологій, – це категорії різних ступенів конкретизації, на зразок: *діяч, науковець, фахівець, експерт* тощо чи в межах категорії *наукова / професійна діяльність* – субкатегорії *напрямок / галузь / сфера наукової (професійної) діяльності, результати наукової (професійної) діяльності, процес наукової (професійної) діяльності, оцінювання наукової (професійної) діяльності*.

Окремий розділ присвячено численним запозиченням у терміносфері новітніх технологій, зумовленим міжкультурними взаємозв'язками, широкими мовно-професійними контактами носіїв тих чи тих номенів у глобальному просторі. Простежено як масштабні тенденції в концептосферах (запозичення, імпортування концептів, концептуальна спеціалізація), так і мікроаспекти формування терміносфери (комунікативна інтенція як чинник термінопородження й концептотворення). Детально описані різні типи іноземних запозичень терміносфери новітніх технологій (способом транслітерації, способом трансфонації (звукового передавання), запозичення, що утворилися шляхом перетворення фрази на слово чи слова на фразу, запозичення інтернаціоналізмів, що складаються з греко-латинських елементів, буквальні і трансформовані кальки (як правило, з англійської мови), запозичення іншомовних аббревіатур та ін. Так само уважно, з критичним підходом, авторка аналізує імпортовані концепти в українськомовній науковій / професійній концептосфері новітніх технологій, де поряд, скажімо, з *термінологічно адаптованими / неадаптованими, змістово модифікованими / немодифікованими* виділяє так звані *порожні концепти* (які з певних причин було залучено до української концептосфери, хоча вони позначають річ, явище чи процес, відсутні в реаліях української дійсності, української лінгвокультури).

Вагу науковому осмисленню розгляданої проблематики надає психолінгвістичний експеримент, проведений Т. Стасюк при залученні широкого кола фахівців різних організацій, підприємств, студентів і викладачів навчальних закладів вищої освіти. Вражає емпірична база дослідження: дані проведених спостережень, анкетувань у межах психолінгвістичних експериментів (перцептивного / рецептивного, вільного / спрямованого асоціативного) отримані при опитуванні 450 респондентів віком від 17 до 65 років, оброблено 6 750 реакцій.

Монографія Т. Стасюк «Терміносфера новітніх технологій: лінгвосоціоконітивний аспект» – знакове, новаторське дослідження в термінологічній царині, яке, безперечно, приверне увагу фахівців-філологів, знайде застосування при викладанні ряду дисциплін, спецкурсів з лексикографії і термінознавства у вищій школі.